

Per no oblidar

les víctimes

Matilde Balagué Rivas, de 65 anys
Josep Coral Llimona, de 27 anys
Maria Coral Llimona, de 16 anys
Escolàstica Llimona ESCRICH, de 55 anys
Antoni Coral Rovira, de 55 anys
Maria Josep Codorniu Benet
Manel Barrero Espuny
Magí Bonell Farrés, de 25 anys
Josefa Farrés Martrat, de 47 anys
Teresa Benet Estupiñà
Maria Neus Espuny Bautista
Mª Assumpció Pujol Collado
Josep Benet i Estupiñà, de 44 anys
Helena Cortadella Cullell, de 70 anys
Morts al forn de Cal Fontrodona
Soldat refugiat al costat de Cal Bonell
Soldat mort a Cal Gibert

Aquesta relació és fruit de la recerca als llibres del Registre Civil i de diverses fonts orals consultades; de totes maneres és possible que el nombre de víctimes fos superior, ja que la població acollia molts refugiats i soldats desconeguts pels veïns de Martorell.

Les víctimes no identificades eren enterrades a la fossa comuna del cementiri sense ésser inscrites al Registre Civil; d'altra banda, la por durant el franquisme va fer que molts familiars no fessin gestions per recuperar els seus difunts.

El bombardeig que va patir Martorell, igual que els d'altres poblacions de Catalunya, no fou només una acció militar estricta sinó que es va realitzar amb la clara voluntat de desmoralitzar la població, que l'endemà començaria a viure sota un nou règim: el franquisme, una dictadura militar que va durar gairebé 40 anys.

El bombardeig és alhora la darrera acció de guerra i la primera mostra de la repressió del nou règim.

66 anys després els bombardeigs sobre població civil continuen...

Exposició

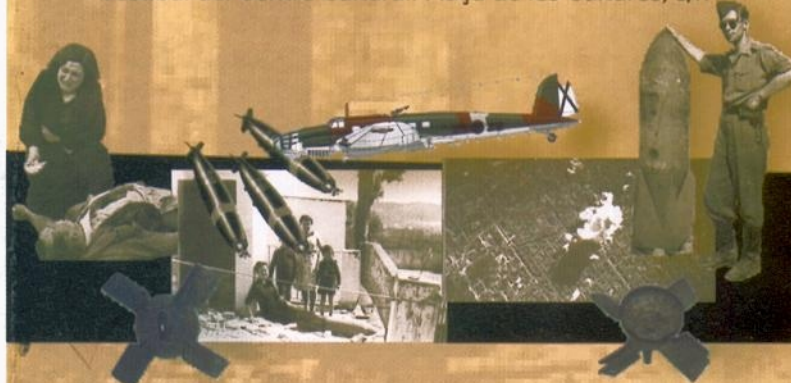
OBJECTIU MARTORELL

L'atac aeri
del 23 de gener de 1939

Programa per al Memorial Democràtic. 2005

Del 12 al 17 de novembre de 2005
Vestíbul de Cal Nicolau. Plaça de la Vila, 7

Del 19 de novembre de 2005 al 8 de gener de 2006
Vestíbul del Centre Cultural. Plaça de les Cultures, s/n

DISSENY EXPOSICIÓ:
Jordi Mesalles Escudé

CONTINGUTS:
Jordi Amigó Barbeta
Antoni Busquets Gasulla
Montserrat Farreny Agràs
Josep Garcia Gallofré
Alfred Mauri Martí
Jordi Mesalles Escudé
Rosario Navarro Sáez
Mercè Rovira Romeu
Maria Soler Sala

MUNTATGE:
Centre d'Estudis Martorellencs

DISSENY CARTELL I GUIA:
Jordi Martí Gargallo

Amb el suport de:
 Generalitat de Catalunya
Departament de Relacions Institucionals i Participació
Programa per al Memorial Democràtic

I la col·laboració de:

temps de guerra

organitzant la defensa

els bombardeigs

Una nova forma de matar

Els atacs aeris ja s'havien emprat com a arma de guerra durant la Primera Guerra europea. Serà però a la Guerra Civil espanyola (1936-1939) on s'utilitzarà de forma sistemàtica l'aviació -ja més desenvolupada-, s'utilitzarà de forma sistemàtica per a bombardejar la població civil, que fins aleshores només havia patit bombardeigs efectuats per via terrestre o marítima.

Guernica i Durango

El 31 de març de l'any 1937 l'aviació de la Legió Còndor va bombardejar la ciutat de Durango, on va causar 258 morts. El 26 d'abril, un nou bombardeig va deixar completament arrasada la població de Guernica. Aquests bombardeigs esdevindran molt significatius, per la importància i el simbolisme que tenia Guernica en el País Basc com a ciutat defensora de les llibertats.

Catalunya sota les bombes

Els efectes dels bombardeigs de Guernica i Durango havien posat de relleu la seva capacitat mortífera. Una estratègia bèlica de terror que pretenia desesperançar la ciutadania i que no es faria esperar gaire a Catalunya.

Barcelona i Tarragona foren les dues ciutats catalanes més afectades pels bombardeigs. Tarragona entre el 14 d'abril de 1937 i el 31 d'octubre del 1938 fou objecte de 2 bombardeigs per mar i 86 per aire. Fins l'any 1939 la major part dels atacs aeris van ser duts a terme per l'aviació italiana, que empraven els Savoia. També foren bombardejats: Lleida, Granollers, l'Escala, Girona, Sant Feliu de Guíxols...

El Heinkel 111 va ser un dels avions alemanys de la Legió Còndor que van dur a terme nombrosos bombardeigs durant la Guerra Civil.

els refugis

La informació

Les primeres mesures de defensa es van encaminar a informar la població dels perills dels bombardeigs i com calia actuar.

La reacció institucional

Els bombardeigs constants sobre les ciutats catalanes van augmentar el pànic de la població. El dia 11 d'agost del 1937, la Generalitat de Catalunya, amb Lluís Companys al capdavant, crea la Junta de la Defensa Passiva de Catalunya i autoritza la organització de les juntes locals i de vegueria.

La dotació pressupostària assignada per la Generalitat, sumada a les quantitats aportades pels ajuntaments i les juntes locals, va permetre al menys un pla de petits refugis en galeries de mina, aprofitant fins i tot algunes fresqueres de cases particulars i mines d'aigua.

A banda del Pla de Refugis també hi havia un pla de vigilància i alerta de bombardeigs aeris, tot això combinat amb un Pla de defensa antiaèria de la ciutat de Barcelona.

... a Martorell 1938

L'endemà del gran bombardeig de Barcelona, el 17 de març de 1938, es constitueix la Junta local de defensa passiva a Martorell.

Miquel Salvador Roca (delegat de l'Alcaldia), Francesc Massana Rovira (metge municipal), Josep Ros i Ros (arquitecte municipal), Joan Martrat Torres (representant de la CNT), Magí Figueres Farré (representant d'ERC) i Josep Piqué Garcés (representant de la UGT).

El dia 11 de juliol de 1938, la Junta Local de Defensa Passiva de Martorell aprova el Pla de refugis, i el dia 30 del mateix mes es pren l'acord de construir el refugi de la plaça de la República (actualment plaça de la Vila) aprofitant les mines i grutes que hi havia al subsòl.

El Pla de refugis de Martorell compren la construcció del refugi de la plaça de la Vila, la utilització de la mina de Cal Cardellach (al carrer Nou), el soterrani de l'antic Convent dels Caputxins (actualment Museu Vicenç Ros), la mina del Pedrenyal, les mines de Cal Bultó i de la Torre de l'Àngel, al Torrent de Rosanes.

bombes del cel

Martorell: el bombardeig

20, 21 i 22 de gener

dia 23 de gener

Dia 20 de gener

El dia 20 cap a les 4 de la tarda, un avió va bombardejar Esparreguera i va causar danys materials a diversos edificis. El mateix dia, entre 14 i 21 bombes van caure entre les masies de Ca n'Estruc i Ca n'Amat.

Molins de Llobregat (Molins de Rei) també fou bombardejat; les bombes van impactar entorn de la via del tren i de la propera fàbrica Samaranch, que tenia a la vora una indústria de fabricació de material d'aviació. Dues bombes més van caure entre la torre de Joan Tort i la de la vídua Safont, i una altra va esclatar a prop de les indústries Marca.

Dia 21 de gener

Vilafranca fou bombardejada el dia 21; les bombes van caure al Molí d'en Rovira i a una casa propera, i van causar una desena de morts.

A mitja tarda Vilafranca fou ocupada pels nacionals al igual que Vilanova i la Geltrú, mentre Igualada ja estava assetjada.

Situació de les línies de front, els dies previs a la ocupació de Martorell i localització dels llocs bombardejats i el nombre de víctimes documentats fins ara.

Dia 22 de gener

El dia 22 l'aviació franquista va deixar caure unes quantes bombes sobre el Bruc, que produïren la mort de 3 dones, un infant i un soldat, van ensorrar dues cases i en van malmetre tres més. Entre el Bruc i Piera les bombes d'aviació van matar 8 persones. Poc després Masquefa també era bombardejada.

El pànic produït pels bombardeigs va provocar que veïns d'Esparreguera, Collbató, Abrera i Sant Esteve Sesrovires cerquessin refugi a les coves del Salnitre o a les barraques de vinya dels afores, d'altres iniciaren el camí de l'exili...

Aquests dies, Enrique Líster, cap del Vè Cos d'Exèrcit de la República, havia establert el seu quarter general a la Masia Bach, des d'on dirigia la resistència i la retirada del que restava de les seves brigades.

La matinada del 23 el president de la Generalitat, Lluís Companys, marxà de Barcelona.

Aquests bombardeigs ja anaven a càrrec de la Legió Còndor alemanya, que s'encarregava de cobrir l'avanç de les divisions del Cos d'Exèrcit de Navarra.

La nit del 22 al 23, Gelida, encara controlada per les tropes republicanes, va ser bombardejada per uns avions sota el castell i a la carretera de l'estació.

A prop de les 9 del matí, l'aviació alemanya va bombardejar el nucli antic de Martorell. Els avions s'aproparen pel cantó del Telègraf i van deixar anar la seva càrrega mortífera al carrer del Mur i carrers adjacents. El bombardeig va provocar l'esglai i la desesperació. Una part dels veïns van buscar protecció al refugi de la plaça de la Vila, i van ser molts els que, atemorits, van marxar a camp obert cercant protecció en barraques de vinya, masies, cabanes, mines d'aigua... L'atac va provocar la mort d'unes 18 persones, la destrucció total d'una trentena d'edificis i danys a més un centenar.

Josep Ros i Ros, arquitecte municipal, valorà els danys de la destrucció i els va quantificar en un milió de pessetes de l'època.

L'expedient que tramità l'Ayuntamiento Nacional de Martorell, a finals de 1939, per optar als ajuts per danys de guerra, atribuïa la destrucció dels edificis a "...la impotència criminal de los vencidos que al volar con explosivos los seis puentes que circundan la villa causaron el destrozo (...) de diversos edificios públicos, además del derrumbamiento de 228 edificios urbanos...". (Arxiu Municipal de Martorell)

66 anys després ja és hora que es recuperi la veritable Memòria Històrica d'aquest fet i deixem de viure amb la mentida que encara consta als documents oficials.

TESTIMONIS ORALS:

"Una pava!!!... ens diuen que quan els avions deixen les bombes, les bombes van endavant. Coi, si deixessin anar les bombes quasi que potser caurien en aquí. Em tombo i torno a tirar acera amunt. Encara no havia travessat el corraló de Sant Antoni ja queien les bombes, ja anava jo per terra... ja cascots, metralles, i pedres i crits, i foc, i... bueno... fum!..."

Referint-se a un soldat resguardat al costat de Cal Bonell: "...es va refugiar a la casa, s'havia posat al sotaescala, allà va quedar sepultat per tota la runa que va caure..."

En sortir del refugi els veïns cerquen els seus familiars: "...tots els buscàvem, fins que ens vàrem adonar que eren sota la runa. Al cap d'un moment d'estar desenrunant, tornen a bombardejar, i tots ens vàrem tirar a terra."

els darrers esforços

el front ja es aquí

els refugis

Març de 1938

Un decret de Presidència del 23 de març de 1938 obligava les empreses col·lectivitzades a ingressar un 15 % dels seus beneficis en un compte corrent que la Caixa Industrial i Comercial de Catalunya havia obert a nom de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya.

Finançar els refugis

La subvenció atorgada el març de 1938 pel govern de la República per a les obres dels refugis fou distribuïda el maig del mateix any per la Junta. D'un total de 10 milions de pessetes 7 foren destinats a la Junta de Barcelona i 2.102.000 pessetes a la resta de municipis i vegueries.

Aquest fou un dels últims impulsos que van rebre moltes localitats per tal de poder finalitzar els seus refugis; a partir d'aquest moment i fins al final de la guerra haurien d'aprofitar aquests escassos recursos i unir esforços de tots els ciutadans per tal de donar una darrera empenta als projectes de defensa passiva. Algunes localitats van mobilitzar la població d'edats compreses entre els 16 i els 55 anys imposant multes de 30 pessetes als que no acudien a la crida.

... a Martorell

El dia 1 d'agost del 1938 era previst l'inici de les obres de construcció del refugi de la plaça de la República de Martorell, actualment plaça de la Vila. El 4 d'octubre del mateix any es va haver de demanar 2 tones de ciment al Centre Regulador del Ciment, i es van acceptar les següents propostes:

- Posar una quota setmanal de 0,25 pessetes que es cobraria setmanalment a la botiga corresponent a cada barri en la recollida del racionament.
- Imprimir uns segells de la Junta de Defensa Passiva Local d'ús obligat en tots els documents de sortida de l'Ajuntament.
- Augment de 0,25 pessetes per entrada als espectacles.
- Demanar a la Prefectura Superior de Policia la concessió a la Junta de l'emissora de ràdio per avisar la població en senyal d'alarma.

Quant el front de guerra s'acosta a Martorell, comencen els atacs de l'aviació nacional cobrint l'avanç de les tropes franquistes.

